

להתמודד ולהחליט קשיים והתלבטויות בדרך לתרומת איברים

בחלקה הראשון של יחידה זו נתוודע אל בני משפחה אחת הנדרשים להתמודד עם התלבטות קשה מנשוא: רגעים מועטים אחרי שהתבשרו על מותו של יקירם הם נדרשים להחליט אם להסכים לתרום את איבריו. הסיפור שלפנינו הוא סיפור בדוי, אך הפרטים הנמסרים בו והתהליך המתואר מבוססים על סיפורים אמיתיים. במהלך הסיפור נכיר את קשייהם של בני משפחת התורם, אך גם את מצוקת החולים הממתינים להשתלה. בהמשך היחידה נפגיש את המשתתפים גם עם שני סיפורים אמיתיים: הראשון, סיפורו של מושתל לב וריאות והשני סיפורם של הורים שהסכימו לתרום את איברי בנם.

חומר רקע

כיצד מתחיל תהליך תרומת איברים?

איברים מושתלים רבים מקורם באנשים שמתו כתוצאה מנזק מוחי חמור שגרם למוות מוחי וכתוצאה מכך למוות, ושנמצא שחלק מאיבריהם מתאימים להשתלה בחולים אחרים. כדי להתחיל בתהליך ההתאמה בין איברי התורם הפוטנציאלי לבין המועמדים להשתלה יש צורך לקבל את הסכמת בני משפחתו של התורם. על פי רוב קל יותר למשפחה להחליט אם יש בפניהם הוכחה שהנפטר הסכים לתרום את איבריו לאחר מותו – באמצעות חתימה על "כרטיס אדי".

מהי מעורבות משפחת התורם הפוטנציאלי באפשרות לתרומת איברים?

הנוהל המקובל כיום בכל בתי החולים בארץ הוא לפנות לבני משפחת הנפטר ולקבל את הסכמתם המפורשת לתרומת איברים גם במקרה שלנפטר היה "כרטיס אדי". אם התורם ערירי, החזקה של "כרטיס אדי" היא התנאי היחיד לתרומת איבריו.

מי קובע מי יקבל את האיברים הנתרמים?

חשוב להדגיש שלמשפחת התורם אין אפשרות להשפיע על זהות החולים שיקבלו את איברי הנפטר. ההחלטה על הקצאת איברים להשתלה מתקבלת במרכז הלאומי להשתלות באמצעות תוכנת מחשב מיוחדת. בתוכנה מרוכזים נתוני כל המועמדים להשתלה בישראל. כאשר מאותר תורם פוטנציאלי מזינים את פרטיו הרפואיים אל התוכנה ומקבלים את רשימת המועמדים המתאימים ביותר להשתלה מן התורם המסוים. מידע נוסף בנושא זה תמצאו בגיליון מס' 5, בתחתית העמוד הראשון, תחת הכותרת "התלבטויות בקביעת תור הממתינים להשתלת איברים".

האם אפשר לקשר בין משפחות התורמים והמושתלים לאחר ההשתלה?
רק לאחר התרומה וניתוח ההשתלה, ורק אם כל הצדדים המעורבים (משפחת התורם, המושתל עצמו ובני משפחתו) מעוניינים בכך, אפשר למסור להם מידע אלה על אלה ואף לקשר ביניהם. ללא הסכמה הדדית שכזו אפשר למסור לצד המעוניין רק פרטים שאינם מזהים את התורם או את המושתל, כגון גיל ומין.

מטרות היחידה

- להציג את הקשיים והדילמות שמעורר הנושא – תרומת איברים, ובאותה עת להדגיש את חשיבותה של התרומה – הצלת אדם אחר ושיפור איכות חייו.
- להציג את התהליך העובר על משפחה שאיבדה אחד מיקיריה ועומדת בפני ההכרעה אם לתרום את איבריו.
- להציג נתונים המעידים על מצוקתם של הנזקקים לתרומת איברים.

האמצעים הדרושים

- גיליון מס' 2 – "להתמודד ולהחליט"
- מכשירי כתיבה

מבנה היחידה

- חלק א: פעילות בזוגות – היכרות עם סיפורה של משפחה אחת
- חלק ב: דיון במליאה בעקבות הפעילות
- חלק ג: פעילות אישית, קריאת כתבה וביצוע משימה – הצגת השיפור באיכות חייו של מושתל
- חלק ד: דיון במליאה בעקבות הכתבה והמשימה
- הצעה לפעילות נוספת

מהלך היחידה

חלק א: פעילות בזוגות - היכרות עם סיפורה של משפחה אחת

הסיפור שלפנינו "ההחלטה הקשה ביותר" הוא סיפור בדוי, אך המציאות שהוא מתאר דומה ברוב פרטיה לתהליך העובר על בני משפחות של תורמים פוטנציאליים.

ההקדמה לסיפור מופיעה כאן במדריך למנחה, חלק זה אינו מופיע בגיליון לתלמיד! המשכו של הסיפור מופיע בגיליון לתלמיד בצורת תרשים זרימה – אחרי כל שלב בהתרחשות מובאות שתי אפשרויות להמשך הסיפור, ועל כך יפורט בהמשך.
קראו בפני התלמידים את ההקדמה לסיפור:

ההחלטה הקשה ביותר – הקדמה

אני רוצה לספר לכם על אחת החוויות הקשות והנוראיות ביותר בחיי, מותו של אחי אלון. אלון נפצע קשה בתאונת אופנוע. הוא היה בחור יפה בן 25, שאהב לבלות והיה מוקף תמיד חברים וגם חברות. אבל כל הקסם הזה התנפץ בערב חורפי אחד כשפגעה בו מכונית נוסעת. אני זוכר היטב את הערב הנורא; אבא התקשר אליי וסיפר בקול רועד שאלון נפצע קשה בתאונת דרכים, כשניסיתי לשאול לפרטים הוא מלמל "קשה, קשה מאוד", ואמר רק: "בוא מהר לבית החולים".

רעדתי כולי, לא יכולתי אפילו לנהוג, הזמנתי מונית שתסיע אותי לבית החולים. הנסיעה ארכה חמש דקות שנדמו כנצח.

כל הדרך חלפו בראשי תמונות מחיינו המשותפים הקצרים – אלון ואני בטיול במדבר יהודה, אלון ואני משחקים כדורסל, אלון ואני צופים יחד במשחק, אפילו בצבא שירתנו באותה יחידה. ועכשיו הוא נפצע... "הוא יתגבר" ניסיתי לעודד את עצמי, "אנחנו נעזור לו, והוא יתגבר".

כשהגעתי למחלקה ראיתי את אלון מבעד לחלון החדר. הוא שכב שם מחובר לצינורות, מלבד התחבושת על מצחו היה נראה כאילו לא נפגע כלל.

כשאימא ראתה אותי היא פרצה בבכי. אבא ישב על כיסא והליט פניו בידי. רציתי לעודד אותם, לומר שיכולים לקרות נסים, שנעזור לו... אבל כעבור כמה רגעים לקח אותי דורון בן-דודי הצדה והסביר שהרופאים כבר הודיעו להוריי שגזע המוח של אלון מת... כלומר אלון למעשה כבר מת

מוות מוחי*, המכונות אמנם מפעילות את לבו ואת ריאותיו, אך מוחו מת ובגופו מתחילים תהליכים של קריסת מערכות.

ניסיתי להגיד "אולי יקרה נס?" אבל דורון המשיך ואמר: "איש מעולם לא התעורר ממצב כזה, זה בערך כמו להגיד שאדם שנפטר יקום מקברו".

דבריו נחתו על ראשי כמו משקולת כבדה – אלון מת? הייתכן שהוא מת?

מוות מוחי - מוות מוחי הוא הפסקת פעילותו של גזע המוח האחראי על פעולתן של כל מערכות הגוף: זרימת הדם, הדופק והנשימה. אי אפשר להחיות אדם לאחר שנקבע לו מוות מוחי, ולמעשה מבחינה רפואית זהו מוות לכל דבר.

במצב של מוות מוחי אפשר לעתים לשמר באופן מלאכותי את תפקודם של חלק מהאיברים **לזמן קצר** (שעות עד ימים ספורים). זהו הזמן להנצלת האיברים, לאחר מכן יפסיקו האיברים לתפקד ולא יהיה אפשר להשתיל אותם.

חשוב לשים לב ולא להתבלבל בין מוות מוחי לבין תרדמת! במצב של **מוות מוחי** גזע המוח מת, ואין סיכוי שיחזור לתפקד, לעומת זאת **בתרדמת**, קליפת המוח אינה מתפקדת אך גזע המוח אינו מת ולכן הוא עשוי לחזור לתפקד.

לאחר קריאת ההקדמה והמושג כדאי לחזור ולוודא את הבנת המושג "מוות מוחי" ולהדגיש את ההבחנה בינו לבין "תרדמת". הגדרה מקוצרת של המושג מופיעה גם בעמוד הראשון בגיליון מס' 2 (במלבן בצבע קרם, מימין), והתלמידים יוכלו לחזור אליה במהלך הפעילות.

המושג "מוות מוחי" הוא מושג מרכזי בנושא תרומת איברים. למשל, לתשובה לשאלה אם "מוות מוחי" נחשב מוות לכל דבר – יש השפעה מכרעת על יחסם של פוסקי הלכה לתרומת איברים.

לאחר קריאת הפתיחה והמושג, חלקו לתלמידים את גיליון מס' 2, ובקשו מהם להמשיך לקרוא את המשך הסיפור, בזוגות או ביחידים.

הסבירו לתלמידים כי הסיפור מובא בגיליון בצורת "תרשים זרימה". בסוף כל קטע הם יידרשו להחליט כיצד לדעתם נהגה המשפחה (או כיצד היו הם מחליטים אם חלילה היו עומדים במצבה), ובהתאם לבחירתם יופנו לחלקי הסיפור הבאים.

כדאי להציע לתלמידים לסמן בתוך הגיליון באיזה מסלול בחרו, לאחר סיום הקריאה במסלול האחד, אפשר להציע להם לקרוא גם את המשך הסיפור במסלול **שלא** בחרו בו. ייתכן שקריאה זו תוביל אותם למחשבות חדשות ואולי אף לשינוי דעתם.

תלמידים שסיימו את הפעילות לפני אחרים יוכלו להקדים לקרוא את הכתבה "לב של אלוף" (עמוד 3 בגיליון) ולבצע את המשימה שבעקבותיה.

חלק ב: דיון במליאה בעקבות הפעילות

לאחר שכל המשתתפים סיימו את הפעילות (תרשים הזרימה), קיימו דיון בנושא. בין השאר, אפשר להעלות את השאלות הבאות:

- אילו תחושות חשתם ואילו מחשבות חשבתם בעת הקריאה?
 - מה הנחה אתכם בקבלת ההחלטות בשלבים השונים?
 - קשה לדמיין, אך אם חס וחלילה הייתם עומדים במצב דומה, אילו שיקולים היו מנחים אתכם? (יש בהחלט מקום לשיקולים אישיים שונים הנובעים, למשל, ממצב משפחתי מיוחד).
 - בקשו מכמה משתתפים לספר על ההחלטות שקיבלו ולנמק אותן.
 - האם הקטעים "סוף דבר" אפשרויות א' וב' – שינו משהו בתפיסתכם? כיצד משפיעה לדעתכם ההיכרות עם חולים הזקוקים להשתלת איברים על קבלת החלטה בנושא?
- הסבירו למשתתפים שכמו בסיפור זה, רוב בני המשפחות הנמצאים במצב דומה אינם מודעים למצוקתם של הממתינים להשתלה.
- בשלב זה כדאי להציג למשתתפים את הנתונים הבאים, או חלק מהם (אפשר לכתוב אותם על הלוח או להציגם על גיליון גדול שיהיה אפשר לחזור ולהציג גם במהלך לימוד היחידות הבאות):

בשנת 2006

- המתינו לתרומות איברים בישראל כ-800 חולים.
- כ-300 איש נוספים המתינו להשתלת קרנית.
- 90 חולים נפטרו בעודם ממתינים לתרומה.
- 46 חולים הוצאו מרשימת המתינים בשל סיבוכים רפואיים.
- בשנת 2006 החזיקו 320,000 איש, שהם כ-7% בלבד מכלל האוכלוסייה הבוגרת בישראל, ב"כרטיס אדי".
- אחוז המשפחות המסכימות לתרום את איברי יקירם הנפטר בעת פנייה "בזמן אמת", עומד על כ-45%. (זמן אמת = כאשר בן משפחה נמצא בבית החולים במצב של מוות מוחי ויש אפשרות להנציל מאיבריו להשתלה).
- בשנת 2006 נרשמה עלייה של 12% במספר תרומות האיברים מנפטרים בהשוואה ל-2005.
- בישראל מתבצעות כ-260 השתלות איברים בשנה (כולל השתלה של כליה וכבד מתורם חי).

נתונים מעודכנים אפשר למצוא באתר האינטרנט של המרכז הלאומי להשתלות ו"אדי", בכתובת:

<http://www.health.gov.il/transplant>

המטרה בהצגת הנתונים היא לאפשר למשתתפים להסיק מסקנות ביחס למחסור העצום באיברים להשתלה. אפשר לשאול את המשתתפים אם לדעתם ראוי להבהיר למשפחות התורמים הפוטנציאלים את מצוקת המתינים להשתלות איברים. צעד כזה עשוי לשכנע את המשפחה להסכים לתרומה. לעומת זאת, אפשר לטעון שזו תהיה הפעלת לחץ לא הוגנת על משפחות הנמצאות במצוקה. אפשר להציע לתלמידים לחשוב כיצד אפשר להבהיר למשפחות את חיוניות התרומה באופן רגיש והגון.

שימו לב שהשיקול הדתי (אם תרומת איברים מותרת על פי ההלכה היהודית או לא) לא הוזכר בסיפור של איתן. אולם כיוון שזהו שיקול העולה במקרים רבים חשוב להזכירו גם אם המשתתפים לא יעלו אותו. נושא זה יידון בהרחבה בגיליון מס' 6, אולם חשוב לציין, כבר בשלב זה, שכמו בנושאים הלכתיים רבים, גם בנושא זה ישנן דעות לכאן ולכאן.

חלק ג: פעילות אישית. קריאה וביצוע משימה - הצגת השיפור באיכות חייו של מושתל

הפנו את המשתתפים לכתבה "לב של אלוף" (עמוד 3 בגיליון), או קראו אותה עם התלמידים בקול. לאחר הקריאה הפנו את התלמידים למשימה שבעקבותיו.

חלק ד: דיון במליאה בעקבות המאמר והמשימה

לאחר שהתלמידים ביצעו את המשימה, רכזו את התלמידים לפעילות במליאה. קראו את הפסקה הראשונה בכתבה, או הזמינו את אחד המשתתפים להקריאה. לאחר מכן בקשו מאחד המשתתפים לסכם את תוכן הכתבה או להציג עובדה שהפתיעה או השפיעה עליו במיוחד. אפשר להזמין משתתפים המעוניינים בכך להציג את המשימה שביצעו. אפשר להתייחס לכל תוצר שיציגו המשתתפים ולשאול: אילו טיעונים בחרו הכותבים להציג? אילו מהטיעונים ישכנעו לדעתכם את משפחת התורם, אם בכלל?

הצעה לפעילות נוספת

אפשר להזמין את התלמידים לקרוא את הכתבה "המתנה האחרונה" (עמ' 4 בגיליון). הכתבה מתארת מקרה אמיתי של אדם שנפצע בתאונת דרכים, איבריו נתרמו והצילו את חייהם של שישה חולים. לאחר קריאה אישית אפשר להזמין את התלמידים להקריא משפטים או קטעים מן הכתבה שמשכו את תשומת לבם במיוחד ולהגיב לנאמר בהם. לחלופין תוכלו לקרוא בעצמכם משפטים שונים מן הכתבה ולהזמין את התלמידים להגיב לתוכנם. להלן שלוש הצעות למשפטים נבחרים ולשאלות והערות שבהן אפשר לדון:

הצעה א'

כשהיא שוב בביתה בניו יורק, מודה בלו גרינברג שחשבה רבות על משפחה זו [המשפחה משועפט], ובדמיונה שאלה את המושתל: "עכשיו כשתחזור לשועפט, האם תזכור לפעול למען שלום? כשמישהו בקהילתך ידבר בשנאה נגד ישראל, האם תצא נגדו ללא חשש?" אולם, בעת ביקורה בבית החולים נשארו מחשבותיה ללא ביטוי. (שורה אחרונה בטור הימני)

- מדוע לדעתכם לא ביטאה האם את מחשבותיה בקול?

- האם לדעתכם הייתה האם צריכה לנצל הזדמנות זו ולשוחח עם משפחת המושטל על עמדתם הפוליטית, או שאם הייתה עושה זאת היה בכך משום "ניצול ציני" של המצב?
- האם לדעתכם תרומות כאלה עשויות לגשר בין משפחות ובין קהילות?

הצעה ב'

הרב גרינברג אומר: "בישראל, אדם זוכה באיבר להשתלה על פי מיקומו ברשימת ההמתנה, מיקום שאינו תלוי בהיותו יהודי או ערבי. כל בני האדם נבראו בצלם אלוהים וחייהם של כולם הם בעלי ערך נצחי".
(פסקה שנייה בטור השמאלי)

- בהקשר זה כדאי להדגיש את העובדה שבהקצאת איברים להשתלה אכן נעשה מאמץ שכל ההחלטות יתקבלו על פי שיקולים רפואיים בלבד, ללא שיקולים פוליטיים או שיקולים זרים אחרים.

הצעה ג'

ההלכה היהודית מנסה למנוע כל מה שעלול להדמות לביזוי המת או לניצולו, כולל (לפי חלק מן הדעות) ניתוחים שלאחר המוות. "אולם לדעתי", מוסיף הרב גרינברג, "בתרומת איברים יש דווקא שמירה על 'כבוד המת' וגם על ערך 'כבוד החיים' שכן היא מביאה להצלת על חיים של בני אדם אחרים".
(פסקה אחרונה בטור השמאלי)

- האם אתם מסכימים עם דבריו של הרב גרינברג? (אפשר למקד את הדיון בעיקר במילים המודגשות).

פעילות מוצלחת!